

Zwanenzang van Mandarijneend in Zuid-Kennemerland?

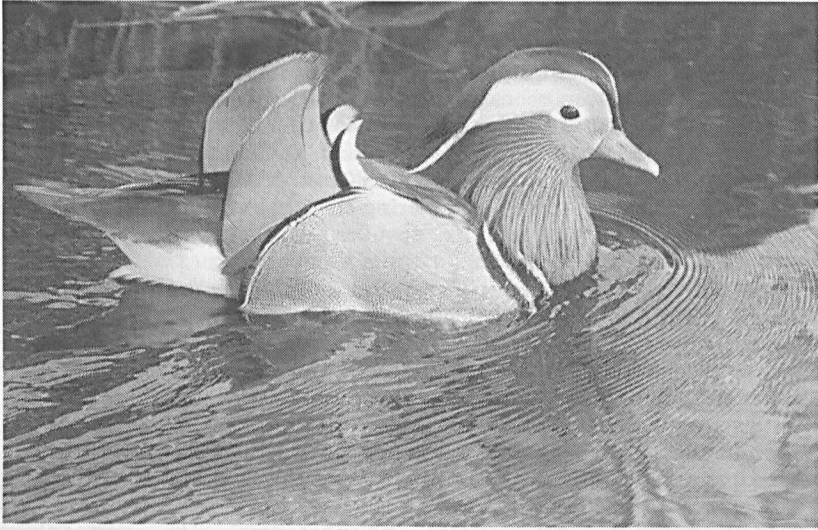
Chris van Deursen

In de groeiende reeks in Nederland gevestigde 'exoten' staat, sinds de beginjaren zeventig, ook de Mandarijneend. Vestiging in Zuid-Kennemerland is vermoedelijk van recenter datum. De veelkleurige Mandarijneend heeft zich een eigen plek in de vaderlandse Avifauna verworven, maar vreemd genoeg lijkt hij in ons werkgebied juist sterk op zijn retour of inmiddels verdwenen. Het is moeilijk om over die terugval uitspraken te doen, daar veel waarnemers geen meldingen van deze soort deden of doen. Van 19 locaties in heel Zuid-Kennemerland stuurden slechts 14 waarnemers regelmatig(er) waarnemingen in. In enkele gevallen betrof het locaties waar de sturende mensenhand duidelijk herkenbaar was, zoals op landgoed Elswout, waar enige tijd zelfs witte Mandarijnen aanwezig waren! Behalve bij het Vogeleiland en de Oranjekom in de AWD werden ook in aangrenzende gebieden als Engelse Bos (Barnaart), Leyduin en Leidse Vaart in Heemstede Mandarijneenden gezien. Soms als koppel, soms als enkel exemplaar. Dat gold ook voor de parkzone zuidoostelijk van Velzen (Schoonenberg en Velserbeek), voor de meren in De Kennemerduinen, de Brouwerskolk, Middenduin en Elswout. Enige tijd huisde er ook een exemplaar in de Vereenigde Binnenpolders bij de Kerkweg.

'Technicolor' uiterlijk

De woerd heeft een schitterend kleurig broedkleed, prachtige sierveren en rechtopstaande oranjebruine 'waaiers' of 'vanen', (in feite bijzonder gevormde buitenste armpennen (tertials) die verdwijnen in de rui. Die tertials heten in Engeland kenmerkend 'sailfeathers'. In eclipskleed lijkt de woerd op het vrouwtje, maar blijft herkenbaar aan zijn rode snavel.

Het wijfje heeft een grijze kop met een witte ring rond de ogen, die naar de nek uitloopt in een streep. Die vormt het duidelijkste verschil met het wijfje van de Carolina-eend (*Aix sponsa*). De mandarijnvrouw heeft verder een grijze snavel met een lichtgrijze tip (nagel), die bij het Carolinawijfje zwart is.

Bijna onopgemerkt is de Mandarijneend aan het verdwijnen. Waardoor dat komt is nog geheel onduidelijk.

Verspreidings- en broedgebied

Het verspreidingsgebied van de Mandarijneend omvat Oost-Siberië, Oost-Azië, Japan (vooral Hokkaido) en Formosa. De broedgebieden liggen in zuidoost Rusland en noordoost China en Japan, langs rivieren en kleine meren met dichte oeverbegroeiing van struiken en bomen en in rietmoerassen met een boomgordel. Ze leven meestal in paren of kleine groepjes. Overwintert wordt vooral in Japan, Korea en het oosten van China. 's Winters vormen Mandarijneenden grotere groepen en vertoeven dan ook op ondergelopen rijstvelden en langs ijsvrije rivieren. In zuidoost Engeland zijn midden 18^e eeuw Mandarijneenden uitgezet, die daar uitstekend gedijen. Ook op verschillende andere plekken in West Europa leven ontsnapte of bewust losgelaten vogels.

De huidige Aziatische populatie wordt geschat op zo'n 70.000 stuks, waarvan 5.000 in Korea, 15.000 in China en 50.000 in Japan. Verbeterde telmethoden leidden recent tot hogere aantallen dan verwacht. De 7.000 verwilderde vogels in Engeland worden nu niet langer beschouwd als een substantieel deel van de wereldpopulatie. Vernietiging van biotoop en illegale vangst van levende vogels blijven onveranderd permanente bedreigingen.

Gedrag

Mandarijneenden zijn qua bouw en vliegvaardigheid toegerust op snel manoeuvreren tussen boomstammen. Ze landen vaak in bomen, iets dat voor de meeste Europese eenden niet voor de hand liggend is. Overdag houden ze zich vaak op in de schaduw en verschuilen zich onder overhangende takken of onder struiken aan de waterkant. Foerageren doen ze hoofdzakelijk in de schemering en 's nachts, mogelijk omdat de kleurige woorden dan minder opvallen. Het zijn redelijk schuwe, zwijgzame vogels.

In de paartijd verliezen ze iets van hun normale gereserveerde gedrag. Vogels die zijn losgelaten zijn meestal behoorlijk tam en vertrouwelijk. Nestelen doen ze bij voorkeur in boomholtes, dichtbij water, waar de uitgekomen kuikens zich, luid piepend, van soms grote hoogte naar beneden laten vallen. Tijdens het broedseizoen leiden ze een teruggetrokken en verborgen bestaan in dichte bossen. Naast boomholten zijn speciaal vervaardigde grote nestkasten favoriete broedplaatsen. Dergelijke nestkasten in de Kennemerduinen waren binnen een maand na ophangen al bezet!

Ze concurreren met andere holenbroeders. Uit persoonlijke waarnemingen op Elswout blijkt dat (sommige?) Mandarijneenden, ook buiten het broedseizoen, 's avonds holen betrekken.

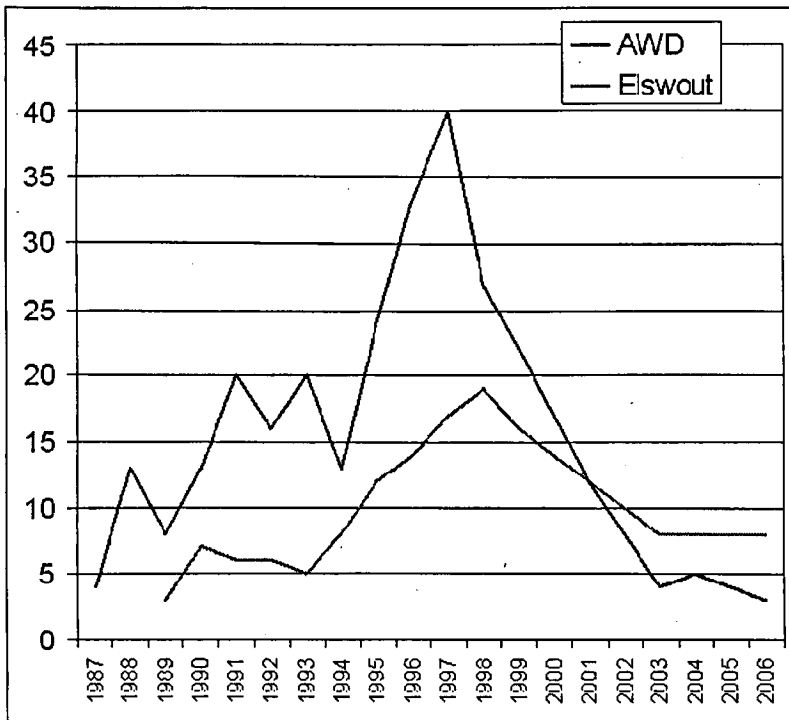
Tellen

Bij het bekijken van de ruim 200 registraties (1986-2006) in het waarnemingenarchief van de VWGZKL vielen enkele zaken op. Tellingen van diverse waarnemers op dezelfde dag op dezelfde plaats, maar op wisselende tijdstippen, tonen enorme verschillen. Soms meer dan de helft! Dat komt door de (on-)hebbelijkheid dat vogels zich in dichte overhangende struikbegroeiing langs water ophouden en dan vrijwel onzichtbaar zijn. Hoe onvolledig de telgegevens (Elswout en AWD) ook zijn, ze vertonen opvallende overeenkomsten. In het midden van de jaren negentig pieken aantallen in beide gebieden vrijwel gelijktijdig naar hun maximum om vervolgens in rap tempo vrijwel gelijktijdig op bijna nul uit te komen.

Het wijst er op dat een combinatie van factoren de neergang van de Mandarijneend bewerkstelligt. Geringe reproductie is er een van. Tegen agressieve en sterk toegenomen Nijlganzen, die ook vaak in holen broeden, legt de veel kleinere Mandarijneend het af. De komst van de Boommarter in onze omgeving kan een tol hebben geëist van broedende (slapende) Mandarijneenden. De veel grotere en strijdbaarde Nijlgans lijkt voor een Boommarter op voedseltocht een maatje te groot! Het is opmerkelijk dat op plaatsen waar tot begin 2000 regelmatig grotere aantallen Mandarijneenden werden gezien dat nu vrijwel is geëindigd.

De parallelle ontwikkeling in afname Mandarijneend en toename Nijlgans en Boommarter is tenminste opvallend, maar echte bewijzen zijn het niet, zo die al ooit te leveren zijn! Opvallend is dat onderzoeker Frank Majoor (SOVON), die in het kader van het RAS-project de aantalsontwikkeling van de Mandarijneend in de omgeving van Arnhem volgt, ook een terugloop in de aantallen constateert, zei het veel geleidelijker dan in Zuid-Kennemerland. Ook daar neemt de Boommarter toe!

Tabel: Overzicht waarnemingen Mandarijneenden in Elswout en AWD

Elders gaat het beter

De Mandarijneend blijkt met name talrijk op de noordoost Veluwe. Daar komt hij voor langs sprengen en op landgoederen waar hij broedt in onder meer voor dat doel opgehangen nestkasten. Ook in het stroomdal van de IJssel is hij aan te treffen. (Duursche Waarden, tichelgaten). Tijdens langdurige vorstperiodes pleisteren ze in grote groepen op vaste

plaatsen bij open water, zoals in 1983 in de Hortshoekbeek bij Heerde waar 130 exemplaren werden geteld. Tegelijkertijd verbleven er 30 exemplaren bij De Hezenberg in Hattem. De laatste jaren worden er in toenemende mate Mandarijneenden gezien in Park Het Engelse Werk, het Spoolderbos, het Almelse Kanaal en in de gracht rond Zwolle-centrum. Daar werden in februari 2001 baltende vogels waargenomen. Nog verder oostwaarts op dode rivierarmen van de Vecht en de Regge (Twente) is de soort inmiddels ook gesignaleerd. Het lijkt er dus op dat vanuit de noordoost Veluwe de Mandarijneend nieuw terrein verovert. De SOVON-kaart van broedvogels geeft voor de zuidrand van de Veluwe een identiek beeld net als voor de Maasplassen van Noord- en Midden-Limburg.

Discussie

Het gaat (tijdelijk?) slecht met de Mandarijneend in Zuid-Kennemerland. Hoe dat komt is niet eenduidig, temeer daar het elders met deze soort goed gaat. Een paar zaken spelen in onze omgeving mogelijk een rol, zoals de sterke opmars van de Nijlgans als nestplaatsconcurrent. De entree van de Boommarter kan ook in het nadeel van de Mandarijneend zijn. Het is de vraag is of het verdwijnen van een 'exoot' (hoe mooi ook) erg is. Los daarvan lijkt het aan te bevelen de ontwikkelingen rond de Mandarijneend te volgen. Vandaar de aanbeveling om van deze soort waarnemingen toch vooral in te (gaan of blijven) zenden.

Met dank aan Antje Ehrenburg, Hans Groot en Roy Slaterus.

Bronnen

- J.H Mackinnon & Phillipps, K.; A field guide to the birds of China, New York 2000 Oxford press.
- Roomen M., van Winden E., Koffijberg K, Boel A., Hustings F., Kleefstra R., Schoppers J., van Turenhout C., SOVON Ganzen- en zwanenwerkgroep & Soldaat L. Watervogels in Nederland in 2002/2003. SOVON-monitoringsrapport 2004/02, RIZA-rapport MB04/09, SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- Dagboekantekeningen C. van Deursen
- Terugmeldingenarchief VWZKL
- <http://www.frankmajoor.nl>

Chris van Deursen, W.P.Speelmanlaan 8, 2111 WZ Aerdenhout.
c.vandeursen@planet.nl